

Kaliski Rozmarek – wczoraj i dziś

Rozmarek - niekiedy używana jest nazwa Rozmark - w Kaliszu, to plac u zbiegu ulic Żłotej, Targowej i Przechodniej. Decyzją Rady Miejskiej teren otrzymał taką nazwę w listopadzie 2011 roku, o co wnioskowało kaliskie Towarzystwa Opieki nad Zabytkami. Nazwa nawiązuje do zwyczajowego określenia targu końskiego w dawnej dzielnicy żydowskiej i wywodzi się z języka niemieckiego, a za sprawą języka jidysz weszła do codziennego języka i została spolszczona (fot. poniżej za synagoga razem z budynkiem Talmud Tory (budynek szkoły religijnej) przy Końskim targu – od strony ul. Żydowskiej (obecnie Żłotej) za www.sztetl.pl

We wspomnianej dzielnicy lokacyjnego Kalisza zamieszkiwali Żydzi, którzy ściśle przestrzegali wszelkich obrządków religijnych i prowadzili tradycyjny styl życia. Dzielnica żydowska rozciągała się w północno - zachodniej części miasta. Jej granice wyznaczała dzisiejsza ulica Żłota, Nowy Rynek oraz ulice Kanonicka i Chopina. W 1358 roku Żydzi kaliscy otrzymali od Kazimierza Wielkiego przywilej na wybudowanie synagogi, która stanęła na Rozmarku. Bożnica spłonęła w 1852 roku, razem z kilkudziesięcioma domami mieszkalnymi. Niebawem postawiono tu nową bożnicę. Poniżej bożnica w ilustracji Wł. Kościelniaka rys. za B. Kunicki „Ballady kaliskie”.

Dzielnica Żydowska w Kaliszu 1914 rok, fot. za www.tvn24.pl

Poniżej Synagoga w Kaliszu na Rozmarku fot. za www.szetl.pl

Ta z kolei została zniszczona w czasie II wojny światowej. Po zakończeniu wojny na jej miejscu wzniesiono tzw. Dom Partii – siedzibę PZPR. Od lat 90.tych XX w. w gmachu tym ma siedzibę Wielkopolski Bank Kredytowy. Warto pamiętać, że przy bożnicy działała wyznaniowa szkoła żydowska – Talmud Tora - dziś w tym budynek mieści się II Urząd Skarbowego. Oprócz opisanej powyżej, przy Rozmarku była w Kaliszu jeszcze jedna synagoga, wybudowana w początkach XX w. przy ulicy Krótkiej. Ponadto w dzielnicy żydowskiej, przy ulicy Nadwodnej i Kanonickiej stała mykwa czyli łaźnia rytualna, z której korzystali starozakonni. Był to budynek bardzo stary i pierwotnie bardzo piękny, ostatecznie rozebrany w czasie II wojny światowej.

Warto wspomnieć, że w dzielnicy tej był także szpital, który mieścił się przy ulicy Piskorzewskiej. Podczas niszczenia i palenia Kalisza przez żołnierzy niemieckich w sierpniu 1914 r. ucierała jak całe miasto. Odbudowana dzielnica żyła, przekształcała się, ulegały zmianie nazwy jej ulic. Ostatecznie jej żydowscy mieszkańcy - stanowiący jedną trzecią ogółu kaliszian - wymordowani zostali miasta podczas II wojny światowej przez hitlerowców. Przetrwał jedynie układ urbanistyczny i zabudowa dzielnicy, ale żyją tu już inni ludzie. Poniżej dzielnica żydowska, fot. za www.mfk.pl.

Mimo że w naszym mieście niewiele pozostało śladów jego wielokulturowości, w świadomości mieszkańców Rozmarek pozostał. Stąd zapewne starania kaliskich miłośników historii o to, by obszar - choć w nieco zmienionych granicach - odzyskał dawną nazwę. Na przełomie XX i XXI wieku nazwy Rozmarek używano w odniesieniu do skweru przy ulicy Targowej, niewielkiego terenu zielonego zamkniętego przez budynki mieszkalne oraz gmachy urzędu i banku. Rozmarek dziś, fot. Anna Wróblewska.

Usankcjonowanie uchwałą Rady Miejskiej nazwy przyjętej zwyczajowo było pierwszym krokiem do upamiętnienia obecności społeczności żydowskiej w historii Kalisza. Kolejnym działaniem było podjęcie przez władze miasta działań mających "ożywić" plac, a jednocześnie przypomnieć historię tego miejsca. Zdecydowano, że w 100. rocznicę zniszczenia miasta, powstanie tu skwer historyczny, który upamiętni nie tylko społeczność żydowską, ale i tragedię miasta, która miała miejsce, u progu I wojny światowej w sierpniu 1914 roku. Poniżej wizualizacja wykonana w pracowni T. Wiekiery.

Władze miasta uznały, że przebudowa placu będzie jednym z etapów rewitalizacji śródmieścia. Zgodnie z założeniami przy ul. Targowej i Przechodniej miało powstać miejsce służące nie tylko wypoczynkowi, bo i taką funkcję miałby skwer, ale pokazujące najtragiczniejsze chwile w dziejach miasta w postaci autentycznych zdjęć z 1914 r. wkomponowanych w gabiony, to jest ozdobne elementy architektoniczne w formie prostopadłościanów zbudowanych z siatek wypełnionych symbolicznie kawałkami rozbitych cegieł. Usytuowany w posadzce z kostki granitowej odlew w brązie ze znakiem Kalisz-Feniks, ma wskazywać na symboliczny charakter tego miejsca. Rozmarek dziś, fot. Anna Wróblewska

Na skwerze zaplanowano także postawienie tablicy pamiątkowej z napisami w językach polskim, hebrajskim i angielskim mówiącymi o tym, że w tym miejscu stała synagoga zburzona przez Niemców. Zdecydowano, że podobna tablica stanie przy zbiegu ulic Kościuszki i Krótkiej jako pamiątka po synagodze reformowanej. Projekt został opracowany przez architekta Tadeusza Wiekierę oraz architekta wnętrz, scenografa i grafika Wojciecha Stefaniaka. Autorem programu historycznego oraz idei utworzenia skweru jest Ryszard Bieniecki, doradca prezydenta Miasta Kalisza w latach 2006-2014. Rozmarek dziś, fot. Anna Wróblewska

Jednakże z uwagi na historyczny charakter miejsca, przed rozpoczęciem prac budowlanych plac zbadali archeolodzy. Na placu powstały dwa wykopy, w których badacze pod kierunkiem dra Adama Kędzierskiego szukali śladów przeszłości. W jednym z wykopów badacze natrafili na ślady fundamentów synagogi, a ponadto odkopano zespół około 20 naczyń, które były usytuowane w pomieszczeniu wykonanym z desek. Oszacowano, że naczynia najprawdopodobniej są XVII-wieczne i zostały zachowane w całości. Poza zabytkami ceramicznymi archeolodzy natrafili również na sporo kawałków skóry, wśród których był zachowany w dobrym stanie dziecięcy bucik skórzany. Innym bardzo ciekawym zabytkiem jest drewniany grzebień datowany na przełom późnego średniowiecza i nowożytności. Prace architektoniczne na Rozmarku, fot. I. Cieślak za www.kalisz.pl

Projekt zrealizowano latem 2014 roku. Plac utwardzono, postawiono ławki, wykonano nowe nasadzenia roślin. W kilku miejscach stanęły tablice mówiące o historii tego miejsca oraz gabiony wypełnione czerwoną cegłą symbolizującą zburzone miasto i trud mieszkańców poniesiony dla jego odrodzenia po klęsce roku 1914. W nowej formie Rozmarek otwarto 3 sierpnia 2014 roku. Uroczystość była kulminacją obchodów jubileuszu Kalisz - Feniks 1914 - 2014 i uczestniczyli w niej przedstawiciele władz RP na czele z prezydentem Bronisławem Komorowskim. To właśnie prezydent RP dokonał otwarcia skweru historycznego. Fot. za www.kalisz.pl

Prezydent RP Bronisław Komorowski, Fot. za www.kalisz.pl

Kolejnym ważnym momentem było odsłonięcie - 22 sierpnia 2014 roku - na Rozmarku tablicy z napisami w języku polskim, angielskim i hebrajskim. W bloku z piaskowca wyryto napis:

"W TYM MIEJSCU ZNAJDYWAŁY SIĘ WIELKA SYNAGOGA I BEIT MIDRASZ ZBEZCZESZCZONE I ZBURZONE PRZEZ NIEMIECKICH OKUPANTÓW PAMIĘCI PONAD 30000 ŻYDÓW Z KALISZA I OKOLIC ZAMORDOWANYCH W LATACH II WOJNY ŚWIATOWEJ PRZEZ NIEMIECKICH LUDOBÓJCÓW". Fot. Anna Wróblewska

Na uroczyste odsłonięcia tablic przybyły do Kalisza delegacje społeczności żydowskiej. W najstarszym z polskich miast zjawili się m.in. . Aleksander Gleichgewicht, przewodniczący Gminy Wyznaniowej Żydowskiej we Wrocławiu oraz Joseph Komem, przewodniczący Ziomkostwa Żydów Kaliskich w Izraelu. Goście podkreślali, że przypominanie wspólnej historii Polaków i Żydów jest niezwykle istotne. Fot. za www.kalisz.pl

Dziś po Rozmarku spacerują kaliszanie. Odbywają się tu spotkania, koncerty oraz lokalne targi rękodzieła i antyków w ramach akcji "Rozmarek ożywiony". Fot. za www.kalisz.pl

Anna Wróblewska

Szkoła Podstawowa Sióstr Nazaretanek

Kl. 5a

Praca wykonana pod kierunkiem rodzica - Iwony Cieślak

Bibliografia:

Sławomir Przygodzki „Kalisz wielokuturowy”, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Kalisz, Edytor 2012

Jerzy Aleksander Splitt „Gdy dymy opadły... Kalisz w latach wielkiej wojny (1914-1918)”, Edytor, Kalisz 2014

„Rebusy z Romarkiem” Anna Tabaka, Maciej Błachowicz w: „Życie Kalisza” nr 8, 2013

Jerzy Aleksander Splitt „Burzenie Kalisza” w: „Kalisia”, nr 12, sierpień 1994,

Przemo Klimek „Świadectwo kultury i tolerancji”; „Wspólna historia i świadomość” z Michaelem Schudrichem, naczelnym rabinem Polski rozmawia Przemo Klimek;
Ryszard Bieniecki, „Dom wieczności. Wokół starego cmentarza żydowskiego”;
Przemo Klimek „Wielka micwa. Ceremonie pogrzebowe w judaizmie” wszystkie w: „Kalisia Nowa” nr 1-2-3-4, 2013

„Kalisz jak feniks. 100. Rocznicą Zburzenia Miasta”, wydanie specjalne „Ziemi kaliskiej”, 8 sierpnia 2014 r.

Bogumił Kunicki „Ballady kaliskie”, Kalisz 1991, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
I Wydanie Internetowe, www.info.kalisz.pl